

**بررسی جامعه شناختی تأثیر سبک زندگی مصرف گرایی فرهنگی بر رفتار زیست محیطی با رویکرد توسعه پایدار مطالعه موردی:
شهروندان کلانشهر تهران**

فرزانه فرهادیان بابادی^۱، علیرضا محسنی تبریزی^{۲*}، مصطفی ازکیا^۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۲۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۱۷

DOI: 10.30495/JISDS.2022.20671

چکیده

رفتارهای زیست محیطی با توجه به بحران‌های زیستی یکی از مهمترین عوامل تأثیر گذار بر محیط زیست است و رفتار زیست محیطی متأثر از رفتار افراد جامعه است لذا بررسی سبک زندگی و چگونگی برخورد افراد جامعه با محیط زیست در راستا با توسعه پایدار حائز اهمیت می‌باشد. بورديو به عنوان یکی از اصلی‌ترین نظریه‌پردازان سبک زندگی، منسجم‌ترین بحث درباره مفهوم سبک زندگی و مصرف فرهنگی توسط ایشان ارائه شده. و همچنین زیمل نخستین جامعه‌شناس نوگرایی است که به اهمیت مصرف در ساخت اجتماعی زندگی مدرن پی برده و معتقد بود زمانی که کلان‌شهرها توسعه می‌یابند نیازهای اجتماعی و روانشناسی در افراد به گسترش مصرف‌گرایی کمک می‌کند؛ و همچنین نظریه توسعه پایدار شهری، موضوعات جلوگیری آلودگی محیط زیست شهری، حمایت از بازیافت و عدم حمایت از توسعه زیان بار را مطرح میکند؛ بر همین اساس چارچوب نظری تحقیق براساس نظریه‌های مذکور می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل ساکنین هشت منطقه از شهر تهران که در دامنه سنی (۶۰-۱۸) سال واقع شده، براساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفره عنوان نمونه آماری بدست آمد اما با توجه به جمعیت زیاد جامعه آماری حجم نمونه ۸۱۰ نفر انتخاب شد. مقاله حاضر با رویکرد کمی و با روش پیمایش انجام و ابزار گردآوری پرسشنامه است. یافته‌های پژوهش نشان داده بین سبک زندگی مصرف‌گرایی فرهنگی و رفتار زیست محیطی رابطه معنادار وجود دارد و همچنین بین تحصیلات، سن، وضعیت اقتصادی، اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد اما بین جنس و رفتار زیست محیطی رابطه معکوس و منفی وجود دارد.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، مصرف‌گرایی فرهنگی، رفتار زیست محیطی، توسعه پایدار

^۱ گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. f.farhadian@yahoo.com

^۲ گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول). mohsenit@ut.ac.ir

^۳ گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. mostafa_azkia@yahoo

بیان مسئله

جهان پس از جنگ جهانی دوم روند شتابان تحول در همه ابعاد را تجربه کرده است. تحولاتی که بنیادهای زندگی بر روی زیست کره را تغییر داده اند. بی اغراق باید پذیرفت که برای درک کردن آنچه رخ داده و آنچه رخ خواهد داد، به مفاهیم جدیدی نیازمند هستیم. به همین دلیل است ادبیات جامعه شناسی هر روز بیش از پیش مشحون از مفاهیمی می شود که حتی برای خواننده ای که متون را دنبال می کند، غریب می نمایند. تبیین رفتارهای افراد در قبال محیط زیست از مسائل مهم در جامعه شناسی زیست محیطی است که به دلایل متعدد علاوه بر مسئله ای نظری، اهمیت کاربردی فراوان دارد؛ زیرا امروزه بیشتر جوامع انسانی و دولت - ملت های مختلف از جمله بسیاری از کشورهای آسیایی و خاورمیانه مانند ایران، خود را با این بحران ها رو به رو می بینند. امروزه در جامعه شناسی، همزمان با بالا رفتن هزینه های تخریب محیط زیست برای جوامع بشری، این بحران ها به منزله مسائل پریشان برانگیزی ظاهر شده اند که تلاش برای صورت بندی آنها در حال تبدیل شدن به مرکز بسیاری از مطالعات است. در این راه صورت بندی های مختلفی انجام شده اند که متناسب با سطوح مطالعه شده دسته بندی می شوند. به طور کلی، عوامل ذهنی و عینی برای تبیین رفتار زیست محیطی به کار گرفته می شوند. تبیین های ذهنی به ویژگی های نگرشی، ارزشی، آگاهی ها و ادراکات فردی نظیر دارند و تبیین های عینی می کوشند تأثیر روابط عینی مانند امکانات انجام رفتار زیست محیطی، کنترل اجتماعی یا هزینه هایی را که فرد برای انجام رفتار زیست محیطی مجبور به پرداختن آنهاست، مبنایی برای تبیین رفتار زیست محیطی قرار دارند (دسترس و خواجه نوری، ۱۳۹۸). در هر حوزه ای از علم، تجزیه و تحلیل واقعیت ها و شرایط حاکم، با بهره گیری از واژگان و اصطلاحات تخصصی آن حوزه میسر است. اما در هر شاخه تخصصی ای از علم (از جمله جامعه شناسی) برخی مفاهیم و اصطلاحات وجود دارد که در برهه و دوره ای کاربرد و قدرت تبیین کنندگی دارند، اما همین مفاهیم با تغییر و تحولات و پویایی های اجتماعی، ارزش و جایگاه خود را از دست می دهند. طبقه و قشر بندی اجتماعی از جمله مفاهیم حوزه جامعه شناسی اند که جایگاه گذشته خود را از دست داده و مفاهیم سبک زندگی و مصرف جایگزین آنها شده اند. سبک زندگی، مجموعه ای نسبتاً هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره است که مستلزم مجموعه ای از عادت ها و جهت گیری ها و بنابراین، برخوردار از نوعی وحدت است (گیدنز، ۱۳۸۸). امروزه این اصطلاح، کاربرد عامیانه فراوان و گسترده ای یافته است و اغلب برای توصیف نوع خانه و اسباب و اثاثیه به کار می رود. اما مفهوم سبک زندگی کلیت بیشتری دارد و دامنه وسیعی از امور عینی و ذهنی را شامل می شود. به طور کلی، این مفهوم الگوهای روابط اجتماعی، سرگرمی، مصرف، مد و پوشش را در بر می گیرد و حتی نگرش ها، ارزش ها و جهان بینی فرد و گروهی که عضو آن است را نیز باز می نمایاند. بر این اساس، در بررسی سبک زندگی باید به عوامل مختلفی توجه کرد، اما آنچه با سبک زندگی پیوند عمیق و ناگسستنی یافته، مصرف (در تمام ابعاد و جنبه هایش) است. در واقع بحث از سبک های زندگی در جامعه ای موضوعیت دارد که مصرف انبوه و فرهنگ مصرف گرایی در آن وجود دارد. این مصرف گرایی در جامعه ای رخ می دهد که در آن فزونی کالاهای مادی وجود دارد؛ پدیده ای که در عصر کنونی شاهد آن هستیم. همان گونه که بودریار نیز معتقد است، در زمان کنونی شواهد بسیاری از مصرف و فراوانی در اطراف ما به چشم می آید: انواع و اقسام اشیاء و خدمات و کالاهای مادی که حکایت از جهشی اساسی در اکولوژی بشر دارند. به عبارتی دیگر افراد در زندگی خویش پیش از آنکه با دیگر انسان ها سر و کار داشته باشند، با اشیاء در ارتباط اند و شاهد محاصره انسان به وسیله اشیاء هستیم (بودریار، ۱۳۸۹).

همچنان که گفته شد، مسئله محیط زیست در جامعه ای جهانی و به طور مشخص در ایران، در یک وضعیت مخاطره آمیزی قرار گرفته است. تهران به عنوان پرجمعیت ترین و پرتراکم ترین شهر ایران، با مسائل زیست محیطی عدیده ای از قبیل آلودگی هوا، کم آبی، انبوه زباله و پسماندها و ... مواجه است. چنین به نظر می رسد بخش عمده ای از این مشکلات ناشی از الگوهای رفتاری، کنش ها و عادات روزمره شهروندان شهر تهران است. به بیان دیگر، می توان ادعا داشت که نوع و شیوه زندگی افراد عاملی موثر

در پایداری-ناپایداری محیط زیست محسوب می‌شود، آنچه امروز موجب نگرانی شده و به‌عنوان یک مسئله‌ی جدی در شهر تهران مطرح می‌باشد، سبک‌ها و الگوهای مصرفی است که نه‌تنها محیط زیست را مدنظر خود قرار نمی‌دهند، بلکه تهدیدی جدی برای آن محسوب می‌شوند.

از آنجا که برخی مشکلات زیست‌محیطی ناشی از مصرف‌گرایی ناهنجار است، ایجاد تغییر در الگوهای مصرف، شیوه‌ی زندگی و عادات مصرفی افراد می‌تواند نقش مهمی در جهت کاهش این مشکلات داشته باشد (حمیدی، غفاری و افسردگان، ۱۳۹۰). گر چه برخی محققان (نخعی و خیری، ۱۳۹۱؛ هان و همکاران، ۲۰۱۱) بر افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی به‌عنوان منبعی برای افزایش تمایلات افراد به رفتارهای سازگار با محیط زیست تأکید کرده‌اند؛ با این حال، نگرانی‌های زیست‌محیطی مصرف‌کنندگان تأثیر چندانی بر ترجیح محصولات سبز و رفتار افراد ندارد. در واقع؛ با وجود تمایلات ظاهری به رفتارهای زیست‌محیطی، در عمل تغییرات اساسی در رفتار مصرف‌کنندگان به ویژه در کشورهای در حال توسعه دیده نمی‌شود و احتمالاً عوامل دیگری بر رفتار نهایی مصرف‌کننده تأثیرگذار است؛ بنابر این، با توجه به مشکلات زیست‌محیطی که اغلب ناشی از الگوهای نادرست مصرف و فعالیت‌های ناپایدار است، تلاش در جهت ایجاد تغییراتی در الگوهای مصرفی افراد می‌تواند در کاهش این مشکلات مؤثر باشد.

از سوی دیگر تهران به‌عنوان پرجمعیت‌ترین و پرتراکم‌ترین شهر ایران، با مسائل زیست‌محیطی عدیده‌ای از قبیل آلودگی هوا، کم‌آبی، انبوه‌زیاله و پسماندها و ... مواجه است. چنین به‌نظر می‌رسد بخش عمده‌ای از این مشکلات ناشی از الگوهای رفتاری، کنشها و عادات روزمره شهروندان شهر تهران است. به بیان دیگر، می‌توان ادعا داشت که نوع و شیوه زندگی افراد عاملی مؤثر در پایداری-ناپایداری محیط زیست محسوب می‌شود، آنچه امروز موجب نگرانی شده و به‌عنوان یک مسئله‌ی جدی در شهر تهران مطرح می‌باشد، سبک‌ها و الگوهای مصرفی است که نه‌تنها محیط زیست را مدنظر خود قرار نمی‌دهند، بلکه تهدیدی جدی برای آن محسوب می‌شوند.

مسئله محوری پژوهش حاضر این است که چه ارتباطی بین سبک‌های زندگی افراد و محیط زیست آنها وجود دارد؟ به عبارت دیگر بین صور سبک زندگی افراد و رفتارهای زیست‌محیطی آنها چه ارتباطی وجود دارد؟ آیا سبک زندگی آنها حامی محیط زیست است؟ یا نه در قبال محیط زیست بی تفاوت است؟ و یا اینکه سبک زندگی شهروندان نه حامی محیط زیست و نه بی تفاوت، بلکه تخریبگر محیط زیست است؟

پیشینه تحقیق

پیشینه داخلی

عقیلی و همکاران (۱۳۸۸) پژوهشی را با عنوان "سرمایه‌ی اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در شمال ایران (مطالعه موردی: استان‌های گیلان، مازندران و گلستان" به انجام رساندند؛ نتایج پژوهش آنها بیانگر بود که سرمایه‌ی اجتماعی، گروه سنی، تحصیلات و درآمد، رابطه‌ی معناداری با رفتارهای مسئولانه زیست‌محیطی دارند.

فرهمند و همکاران (۱۳۹۲) پژوهشی را با عنوان "بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهروندان شهر یزد) انجام دادند. یافته‌های پژوهش آنها بیانگر آن بود که بین سن، جنسیت، آگاهی زیست‌محیطی، فردگرایی و رضایت از زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی، رابطه معنادار وجود دارد.

صالحی و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی را با عنوان "بررسی نگرش و رفتار مسئولانه دانشجویان نسبت به محیط زیست (مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران)" به انجام رساندند؛ یافته‌های پژوهش آنها بیانگر آن بود که رفتار زیست‌محیطی برحسب جنسیت و محل سکونت متفاوت است و مردان و روستاییان، رفتارهای مسئولانه‌تری نسبت به محیط زیست دارند.

فتحی، کنعانی و چاوشیان (۱۳۹۴) پژوهشی را با عنوان «تحلیل رفتارهای زیست محیطی ساکنان شهر رشت با تأکید بر سبک زندگی» انجام دادند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که بین سبک زندگی و رفتارهای زیست محیطی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. همچنین عابدی سروسنایی تحقیقی را با عنوان «ارزش‌ها و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست (مطالعه‌ای در پارک‌های جنگلی استان گلستان)» انجام دادند. یافته‌ها بیان می‌کند که بین مراجعه‌کنندگان پارک‌های جنگلی، جهت‌گیری ارزشی غیر انسان‌محور نسبت به محیط‌زیست، قوی‌تر از انسان‌محوری است و سن و جنسیت تأثیری در آن ندارد، همچنین بین ارزش‌های غیر انسان‌محور (شامل زیست‌بوم محوری و خدامحوری) و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست یک ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد، درحالی‌که ارتباط معنی‌داری بین این رفتارها با انسان‌محوری وجود ندارد.

در تحقیقی تحت عنوان «بررسی رفتارهای زیست محیطی مسئولانه در بین شهروندان شهر یزد و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن» که در سال ۱۳۹۶ توسط فلک‌الدین و حاجی‌زاده میمندی در بین شهروندان یزد صورت گرفته است به این مهم اشاره شده که بین متغیرهای جنس، سن، آگاهی زیست محیطی، سبک زندگی سلامت‌محور، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، سرمایه فرهنگی و قانون‌گرایی با رفتارهای زیست محیطی رابطه معنادار مشاهده شد اما بین درآمد و بعد نهادینه‌شده سرمایه فرهنگی با رفتارهای زیست محیطی رابطه معنادار نبود؛ و زنان نسبت به مردان رفتارهای زیست محیطی مسئولانه‌تری داشتند.

ریعی و رفیعی (۱۳۹۶) نیز در مقاله‌ای با عنوان «مصرف‌گرایی: از اجبار تا لذت مطالعه‌ای جامعه‌شناختی پیرامون مصرف‌گرایی در میان ساکنان شهر تهران» نشان داده‌اند مصرف الزاماً به نحوی یک‌سویه متأثر از جبر و تعینات ساختاری- طبقاتی نبوده و بایستی آن را در تلفیق عوامل ذهنی و عینی و نیز در پیوند با موضوعاتی همچون تمایزطلبی و لذتجویی (هدونیسیم) فهم کرد.

پیشینه خارجی

کارتی^۱ و شروم^۲ به این نتیجه رسیدند که ارزش‌هایی مانند عزت نفس، خود شکوفایی و احترام به دیگران عوامل تعیین‌کننده در فعالیتهای مربوط به بازیافت زباله‌ها هستند. علاوه بر این، آنها به این نتیجه رسیدند که ارزش‌هایی مانند علاقمندی به لذت از طبیعت و داشتن تعصب نسبت به آن، مهمترین رفتارهای بوم‌شناختی ممکن در تحقیق آنها درمورد طبیعت بود (کارتی و شروم، ۱۹۹۳). شوارتز^۳ استدلال می‌کند که دو گروه از ارزشهای خود تعالی‌سازی و خود ارتقای نحوه برخورد با محیط زیست را تحت تأثیر قرار می‌دهند. به خصوص آن دسته از ارزش‌هایی که مربوط به عوامل تشکیل‌دهنده خودارتقای (قدرت و دارایی‌ها) بوده و رابطه منفی با فعالیت‌های زیست محیطی دارد (شوارتز، ۱۹۹۴، ۱۹۹۲).

سینزا^۴ و الیزولا^۵ پژوهش خود با عنوان «دانش زیست محیطی و دیگر عوامل مؤثر بر رفتار طرفداران محیط‌زیست» انجام دادند. آنها با مقایسه دانشجویان دانشگاه کشورهای درحال توسعه و پیشرفته، مطالعه‌ای را در میان دانشجویان دانشگاه‌هایی از کشورهای با سطوح مختلف اقتصادی (ایالات متحده آمریکا، اسپانیا، مکزیک و برزیل) انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد که منابع رسمی و غیررسمی آموزش و پرورش، جنس، انگیزه‌ها و نگرش‌ها بر رفتار طرفدار محیط‌زیست دانشجویان تأثیر دارد. همچنین گارم کی پربرگ^۶ در پژوهشی که با عنوان «رفتارهای طرفداران محیط‌زیست و اولویت‌های آنان» انجام دادند بیان کردند که بررسی تجربی مشارکت افراد و میل به جبران کردن رفتارهای غیرمسئولانه از طریق بازسازی کردن برنامه‌های اجتماعی صورت می‌گیرد. اورت^۷ و

¹ Carty

² Shrum

³ Schwartz

⁴ Sainz

⁵ Olazola

⁶ Gorm kipperberg

⁷ Ewert

گالووی^۱ استدلال می‌کند که زمینه اجتماعی یا محیط اجتماعی و یادگیری اجتماعی، فرد را به جهت خاصی سوق می‌دهد. به طور خاص می‌توان گفت که دانش ابتدایی کسب شده در یک شبکه اجتماعی از طریق رسانه‌ها یا آموزش، نگرش‌هایی را در فرد ایجاد می‌کند که ممکن است عقاید یا رفتارهای واقعی او را نشان ندهد. در عوض نشان‌گر مجموعه‌ای پاسخ‌های مطلوب اجتماعی باشد که با کنش‌های فردی رابطه معناداری ندارد و موجب بروز شکاف میان نگرش‌ها و رفتار دربارۀ محیط‌زیست شود (حقیقتیان، ۱۳۹۴: ۵۹۶).

کتس جرو^۲ و همکاران (۲۰۱۵) پژوهشی با عنوان «اقدامات نوع‌دوستانه‌ی زیست‌محیطی و رفتار زیست‌محیطی در پنج کشور جهان» انجام دادند. در این پژوهش، اقدامات نوع‌دوستانه‌ی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی در میان ۸۴۷۷ نفر از دانشجویان پنج کشور کانادا، آلمان، اسرائیل، کره‌ی جنوبی، ایالات متحده‌ی امریکا مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد؛ اگر چه این پنج کشور از بعضی جهات متفاوت هستند میزان جمعیت جوان، میزان تحصیل‌کرده‌ها و پیدایی هنجارهای جهانی (اما جمعیت دانشجویان آنها از این نظر نسبتاً شبیه هم هستند؛ همچنین، تفاوت معناداری بین دانشجویان در رفتارهای نوع‌دوستانه‌ی زیست‌محیطی و نگرش‌های زیست‌محیطی آنها وجود دارد (کتس جرو و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۵۰۹-۱۴۸۵).

مبانی نظری و چهارچوب نظری

سبک زندگی همواره مورد پرسش متفکران علوم اجتماعی بوده است و از ابعاد و جنبه‌های مختلف مورد بررسی و واکاوی شمار زیادی از صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان حوزه علوم اجتماعی قرار گرفته است ولی از آنجا که امکان مطرح کردن تمام این نظریات در این تحقیق میسر نیست و از طرفی با توجه به اینکه ما به دنبال تبیین جامعه‌شناختی رفتار زیست‌محیطی بر اساس سبک زندگی هستیم لذا بیشتر به بررسی آراء و نظریات آن دسته از جامعه‌شناسانی خواهیم پرداخت که بیشتر در حوزه تاثیر سبک زندگی بر رفتار زیست‌محیطی سخن رانده‌اند.

بورديو به عنوان یکی از اصلی‌ترین نظریه‌پردازان سبک زندگی در دوران جدید، توجه ویژه با پیرو تأکیدی که بر مفهوم «سلیقه» و نقش زمینه‌ها و عوامل اجتماعی شکل‌گیری آن دارد، به نقش هویت‌بخش سبک زندگی اشاره می‌کند و آن را ابزاری برای نشان دادن تمایز اجتماعی می‌داند چرا که افراد برحسب ترکیب نوع و حجم سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی در موقعیت‌های متفاوتی قرار می‌گیرند و در نتیجه سبک‌های زندگی متفاوتی پیدا می‌کنند (احمدی‌منش، ۱۳۹۱: ۲۰).

منسجم‌ترین بحث درباره‌ی مفهوم سبک زندگی و مصرف فرهنگی توسط بورديو ارائه شده‌است. او مصرف را مهم‌ترین عنصر دنیای مدرن در نظر می‌گیرد. به باور وی، گروه‌های زیردست و فرادست طبقه‌ی متوسط درگیر مبارزه‌ای ملایم برای هویت، ارزش و موقعیت اجتماعی خودشان هستند و مصرف ابزاری برای تولید فرهنگی و مشروعیت‌سازی و مبارزه در فضای اجتماعی است (فاضلی، ۱۳۸۲: ۴۴). به تعبیر بورديو، مصرف افسارگسیخته نیست، بلکه عادت واره و سرمایه آن را کنترل می‌کنند و از یک نظم پنهان تبعیت می‌نمایند (جمشیدی‌ها و پرستش، ۱۳۸۶).

بورديو بین سلیقه و ساختار اجتماعی ارتباط برقرار می‌سازد. سبک زندگی بیش از هر چیز در سلیقه بازنمایی می‌شود و باعث تمایز میان عاملان اجتماعی و به دنبال آن مرزبندی‌ها در جامعه می‌شود. بورديو سلیقه انسان را امری ذاتی نمی‌داند، بلکه معتقد است که سلیقه در نظام مبتنی بر تمایز سلسله‌مراتب فرهنگی و اجتماعی قرار می‌گیرد. نوع سلیقه برخاسته از سرمایه فرهنگی نشان‌دهنده طبقه‌های واقعی افراد است (شوپره و فونتن، ۱۳۸۵: ۱۹). نظریه مصرف بورديو از طریق رابطه متقابل دو مفهوم عادت واره و میدان عمل اجتماعی را مورد تحلیل قرار می‌دهد. عادت واره که شامل سلیقه‌ها و ذائقه‌های افراد است، بعد عملیاتی عمل اجتماعی را

¹ Galloway

² Katz Gerro

پررنگ و بر آن تأکید می‌کند. در مقابل میدان شامل ساختارهای ازپیش موجود و در حال شکل‌گیری است، که شامل انواع سرمایه در تملک افراد می‌شود. بورديو به کمک مفهوم‌های عادت واره و میدان و اجزای درونی آنها، طبقه‌ها و پاره طبقه‌ها را از یکدیگر متمایز می‌کند و یک ساختار چندوجهی از جامعه را به تصویر می‌کشد. شالوده این دستگاه فکری مفهوم سبک زندگی است. دستگاه فکری بورديو را اجمالاً می‌توان به صورت زیر صورت بندی کرد: $\{ \text{عادت واره} \} + \{ \text{سرمایه} \} + \text{میدان} = \text{عمل (بورديو)}$. (۱۹۸۴: ۱۰۱؛ والتر ۲۰۱۴: ۱۴).

بورديو در کتاب تمایز (۱۹۸۴) بر اساس آرایش وضعیت فضای موقعیت اجتماعی افراد در سرمایه و نیز فضای سبک زندگی، به مطالعه تجربی سوگیری‌های مصرفی و سلسله مراتب فرهنگی سلیقه دست می‌زند و تلاش می‌کند سبک‌های زندگی خاصی را به گروه‌های اجتماعی خاصی پیوند دهد. بدین ترتیب، از نظر بورديو هر کنش مصرفی تفاوت اجتماعی را بازآفرینی می‌کند. مصرف برخی اقلام نشانه‌ای از تمایز تلقی می‌شود و مصرف کالاهای دیگر بیان‌گر عدم تمایز اجتماعی است. سطوح بالای سرمایه فرهنگی که به ویژه از تحصیلات تأثیر می‌پذیرد، توانایی‌های زیبایی شناختی به فرد می‌بخشد که به موجب آن می‌تواند قدرت فهم ادبیات و هنرهای انتزاعی را بیابد. بدین ترتیب «نمایش مفرط ثروت و مصرف از سوی طبقه تن‌آسای و بلن از جانب صورت ظریف‌تر، بی‌طرفانه‌تر و غیر کاذبی به چالش کشیده می‌شود که تنها افراد دارای فرهنگ و تمدن قدرت استفاده از آن را دارند» (میلر، ۱۹۸۷: ۱۴۹).

بورديو با استفاده از مفهوم فضای اجتماعی، سبک‌های زندگی مختلف را نشان می‌دهد. فضای اجتماعی به این ترتیب ساخته می‌شود که عاملان و گروه‌ها بر اساس حجم و میزان سرمایه اقتصادی و فرهنگی با برخی وجوه اشتراک می‌یابند و با برخی فاصله پیدا می‌کنند (بورديو، ۱۳۸۰ به نقل از حمیدی و فرجی ۱۳۸۷: ۶۵). هر قدر سرمایه فرد بیشتر باشد در فضای اجتماعی در موقعیت بالاتری قرار می‌گیرد. بورديو استدلال می‌کند مردمی که در یک فضای اجتماعی قرار دارند دارای مشابهت‌های بسیار هستند؛ حتی اگر هرگز یکدیگر را ندیده باشند این‌ها دارای ذائقه‌های مشابه و سبک زندگی مشابه هستند (گیبیز و بوریمر، ۱۳۸۱: ۱۱۶). در میان انواع سرمایه، سرمایه فرهنگی نقش بسیار مهمی در اندیشه بورديو ایفا می‌کند.

جامعه‌شناسی مصرف و تحلیل وی درباره سبک زندگی بر همین نوع سرمایه متکی است. سرمایه فرهنگی شامل سلیقه‌های خوب شیوه و راه و رسم پسندیده، پیچیدگی شناختی، شناخت و توانایی پذیرش محصولات فرهنگی مشروع از قبیل هنر، موسیقی کلاسیک و، تئاتر ادبیات و تسلط بر هر نوع نظام نمادین افراد برای بیان نوع معینی از ذائقه، موقعیت اجتماعی خود را از موقعیت افرادی که در منزلت و مراتب پایین‌تر قرار دارند تفکیک و متمایز می‌کنند در این رابطه سبک زندگی و ذائقه‌های فرهنگی تنها به ایجاد عادت نمی‌پردازند بلکه گاه عادات را دگرگون می‌کنند. از نظر او ساختارهایی که سازنده محیطی خاص هستند منش تولید می‌کنند منش مجموعه‌های از خلق و خوی‌های پایدار در افراد است که کردارهای خاصی پدید می‌آورد. افراد طبق چنین نظام‌های درونی شده‌ای عمل می‌کنند که بورديو آن را ناخودآگاه فرهنگی می‌نامد.

زیمل نیز به مفهوم سبک زندگی توجه کرده و آن را از دریچه مصرف در شهرهای مدرن مطالعه کرده است. «نظریه مصرف زیمل بر حول محور شهر و پیامدهای مترتب بر شهرنشینی سامان یافته است. در نظر زیمل آزادی فرد از تمامی قیدوبندهایی که جامعه سنتی و در قالب همبستگی گروهی بر آزادی فردی می‌نهاد نویدبخش بروز فردیت است. در شهر درگیر شدن در نظام تقسیم کار پیچیده دستمایه‌های هویت و تمایز از دیگران را زایل کرده است. در چنین وضعیتی شیوه خاص مصرف کردن و سبک زندگی راهی برای بیان خود در رابطه با دیگران و انبوه جمعیت حاضر در کلان شهر است. او در جایی می‌گوید، سبک زندگی، تجسم تلاش انسان است برای یافتن ارزش‌های بنیادی یا به تعبیری فردیت برتر خود در فرهنگ عینی و شناساندن آن به دیگران. به عبارت دیگر انسان برای معنای موردنظر خود (فردیت برتر)، شکل (صورت)‌های رفتاری‌ای را برمی‌گزیند. زیمل توان چنین گزینشی را «سلیقه» و این اشکال به هم مرتبط را «سبک زندگی» می‌نامد. او در جای دیگر معتقد است سبک زندگی، عینیت بخشیدن به

ذهنیات در قالب اشکال شناخته شده اجتماعی است. نوعی بیان فردیت برتر و یکتایی در قالبی که دیگری این یکتایی را درک کند (مهدوی کنی، ۱۳۸۶: ۲۰۵). زیمل در عین پذیرش تمایز میان صورت‌ها (رفتار محتمل در چارچوب فرهنگی عینی) و معنا (فردیت برتر)، صورت‌های برگزیده و نحوه چینش آنها را که همانا سبک باشد در ارتباط با معنا می‌بیند. تعریف زیمل از سبک زندگی عبارت است از: سبک زندگی، کل به هم پیوسته صورت‌هایی است که افراد یک جامعه، مطابق انگیزه‌های درونی و سلاقی خودشان و به واسطه تلاشی که برای ایجاد توازن میان شخصیت ذهنی و زیست محیط عینی و انسانی‌شان به انجام می‌رسانند، برای زندگی خود برمی‌گزینند (همان: ۲۰۵).

زیمل نخستین جامعه‌شناس نوگرایی است که به اهمیت مصرف در ساخت اجتماعی زندگی مدرن پی برده و معتقد بود زمانی که کلان‌شهرها توسعه می‌یابند، نوعی رضایت از نیازهای اجتماعی و روانشناسی در افراد ایجاد می‌شود که به گسترش مصرف‌گرایی کمک می‌کند (بهار، ۱۳۹۰: ۷۸). در کل زیمل، در تحلیل مصرف‌گرایی جامعه مدرن، بر مقوله‌ای همچون مد تأکید دارد. به نظر وی، مصرف کالاها و ایجاد سبک‌های زندگی از سویی برای فرد هویت‌بخش بوده و از سوی دیگر، متمایزکننده است (خواجہ نوری، ۱۳۹۰: ۲۸).

نظریه توسعه پایدار شهری حاصل مباحثات طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست محیطی به خصوص محیط زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع طبیعی ارائه شد. در این نظریه، موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده، از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن کمترین ضایعات به منابع تجدیدناپذیر، مطرح است. نظریه توسعه پایدار شهری، موضوعات جلوگیری از آلودگی‌های محیط زیست شهری و ناحیه‌ای، کاهش ظرفیت‌های تولید محیط محلی - ناحیه‌ای و ملی، حمایت از بازیافت‌ها، عدم حمایت از توسعه زیان‌آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می‌کند. همچنین برای رسیدن به این اهداف به برنامه‌ریزی، اهمیت بسیاری می‌دهد و دولت‌ها باید از محیط زیست شهری، حمایت همه‌جانبه‌ای کنند. این نظریه، پایداری شکل شهر، الگوی پایداری سکونتگاه‌ها، الگوی موثر حمل و نقل در زمینه مصرف سوخت و نیز شهر را در سلسله مراتب ناحیه شهری بررسی می‌کند؛ زیرا ایجاد شهر را فقط بری لذت شهروندان می‌داند (Scout, 2005). توسعه پایدار، توسعه‌ای است که نیازهای حال انسان را با توجه به توانایی نسل آینده در دریافت نیازهایش مد نظر دارد World the if Report (Future, 1987) Common our Development: and Environment on commission.

در یک دید اجمالی، مبنای نظری مفهوم پایداری در شهر و ناحیه؛ شامل این موارد می‌شود: کاهش آلودگی، نگهداری منابع طبیعی، کاهش حجم ضایعات هری، افزایش بازیافت‌ها، کاهش انرژی مصرفی، افزایش بیش از حد جانداران مفید در شهر و روستا با ایجاد جامعه جنگلی و درختان شهری و نواحی سبز، عدم تمرکز شهری و کاهش پراکندگی‌ها، افزایش تراکم متوسط در حومه شهر، ساختار اجتماع متعادل، حمل و نقل عمومی و کاهش ترافیک جاده‌ای، مدیریت ضایعات بازیافت نشدنی و تهیه غذای پایدار جایگزینی منابع و نوسازی آنها، اتخاذ سیلست کاربری صحیح محافظت از زمین و توجه به برنامه ریزی شهری و سامان دهی فضا، توسعه پایدار شهری حاصل می‌شود (نصیری، ۱۳۷۹).

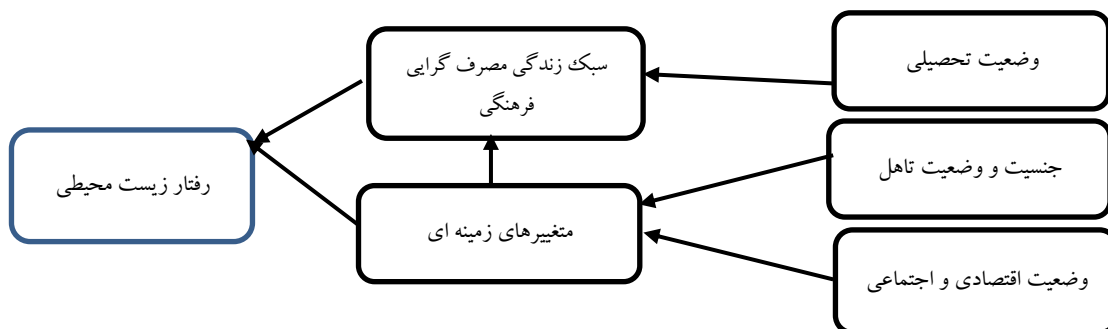
اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی ارتباط بین سبک‌های زندگی (مصرف‌گرایی فرهنگی) و رفتارهای زیست محیطی می‌باشد. اهداف فرعی آن بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنس، تحصیلات، درآمد، شغل، منطقه مسکونی، وضعیت تاهل و پایگاه...) و رفتارهای زیست محیطی .

سؤالات تحقیق: آیا بین سبک‌های زندگی (مصرف‌گرایی فرهنگی) و رفتارهای زیست محیطی در جامعه مورد مطالعه رابطه وجود دارد؟ سؤالات فرعی تحقیق ۱ - آیا بین متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنس، تحصیلات درآمد، شغل، منطقه مسکونی، وضعیت تاهل و پایگاه...) و رفتارهای زیست محیطی در جامعه مورد مطالعه رابطه وجود دارد؟

فرضیه‌های تحقیق:

- ۱- رفتار زیست محیطی تابعی از سبک زندگی مصرف‌گرایی است
- ۲- رفتار زیست محیطی تابعی از متغیرهای زمینه‌ای (سن، تحصیلات، وضعیت اقتصادی، اجتماعی و تاهل) است

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق

روش انجام تحقیق حاضر، روشی کمی یا به عبارتی پیمایش خواهد بود. این پژوهش از لحاظ هدف در دسته تحقیقات کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری اطلاعات جزو پژوهش‌های توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد.

جامعه آماری: جامعه آماری در این پژوهش عبارتست از کلیه ساکنین ۸ منطقه از مناطق ۲۲ گانه شهرداری شهر تهران که در دامنه سنی (۶۰ - ۱۸) سال واقع شده‌اند. مجموع کل افراد واقع در سنین ۷۰-۱۸ سال شهر تهران براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ به تعداد ۳۵۶۳۳۵۳ نفر بوده‌اند که به عنوان جامعه آماری تحقیق در نظر گرفته می‌شوند.

حجم نمونه: تعداد جمعیت آماری حدود ۳۵۶۳۳۵۳ نفر می‌باشد به منظور تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده کردیم حجم نمونه ما ۳۸۴ بدست می‌آید اما با توجه به جمعیت زیاد جامعه، در نظر گرفتن داده‌های احتمالی از دست رفته و به منظور ارائه نتایج واقعی تر نسبت به جامعه با مشورت با استاد راهنمای رساله حجم نمونه ۸۱۰ در نظر گرفته شد.

روش نمونه‌گیری: در این تحقیق به دلیل ساختار جامعه آماری از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. در مرحله اول از ۲۲ منطقه شهرداری شهر تهران ۸ منطقه بصورت تصادفی به عنوان واحدهای نمونه‌برداری اولیه از شمال: منطقه ۱ و ۲، از مرکز، مناطق ۱۱ و ۱۰، از غرب منطقه ۲۱ و از شرق، منطقه ۴ و از جنوب، مناطق ۱۶ و ۲۰ انتخاب شدند. سپس در مرحله دوم از اطلس تهران بزرگ، نقشه تهران بزرگ در ۴۵ بلوک بزرگ، تهیه شده است از میان این ۴۵ بلوک ۱۸ بلوک به تصادف انتخاب شدند. هریک از این بلوک‌ها، براساس محورهای مختصات ترسیم شده روی خود نقشه دوباره به ۱۸ بلوک کوچکتر از شماره ۱ تا ۱۸ شماره‌گذاری شد و از هر بلوک بزرگ با توجه به تراکم مناطق مسکونی آنها بین ۳ تا ۶ بلوک کوچکتر انتخاب شد. سپس در هریک از بلوک‌های کوچکتر، فهرستی از اسامی خیابان‌ها و کوچه‌ها تهیه و شماره‌گذاری شد. در نهایت با انتخاب تصادفی نام کوچه‌ها و خیابان‌ها، محل نهایی خوشه‌های نمونه تعیین شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات: ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه بوده‌است. برای سنجش سبک‌های زندگی به‌عنوان متغیر وابسته.

اعتبار (روایی) و پایایی ابزار سنجش: در پژوهش حاضر برای سنجش اعتبار مقیاس سبک‌های زندگی از آزمون روایی صوری، روایی ساختی و روایی بیرونی استفاده شده است. برای آزمون پایایی نیز از روش اجرای مجدد مقیاس و روش پایداری درونی استفاده شده است. ضرایب آلفای به دست آمده عبارتند از سبک زندگی مصرف گرایی فرهنگی: ۰/۷۵، هم‌چنین ضرایب آلفای به دست آمده برای متغیر رفتارهای زیست محیطی، ۰/۷۴ می‌باشد. همچنین برای سنجش پایایی مقیاس سرمایه‌ی اجتماعی نیز از آزمون «آلفای کرونباخ» استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ برابر با ۰/۶۸ می‌باشد. برای تشخیص مناسب بودن گویه‌ها نیز از ضریب همبستگی تصحیح شده هر سؤال به کل سئوالات استفاده شده است و در مجموع سئوالاتی که همبستگی معناداری را با مجموع سئوالات داشته، انتخاب و سایر سئوالاتی که همبستگی معناداری را نشان ندادند، حذف شدند. بنابراین ابتدا پرسشنامه در بین بیست الی سی نفر توزیع گردیده و سپس با استفاده از ضریب «آلفای کرونباخ» سئوالات نهایی انتخاب گردیده است.

یافته‌ها

آمار توصیفی: توصیف ویژگی فردی و جمعیتی جامعه مور مطالعه

توزیع جنسی: توزیع جنسی نشان داده شده است؛ ۴۳/۲ درصد از پاسخگویان مورد مطالعه مرد و ۵۶/۸ درصد هم زن بوده‌اند. با این حال به طور کلی میزان پاسخگویان مرد و زن تقریباً برابر است.

وضعیت تأهل: توزیع وضعیت تأهل پاسخگویان بیانگر این است که: ۲۸/۴ درصد از پاسخگویان مجرد و ۷۰ درصد متأهل و ۰/۸ نیز بی‌همسر در اثر فوت یا طلاق بوده‌اند.

میزان تحصیلات: توزیع میزان تحصیلات پاسخگویان نشان داده شده است؛ بیشتر از ۸۰ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات متوسطه و بالاتر هستند. و کمتر از ۰/۴ درصد پاسخگویان بی‌سواد هستند و قسمت عمده پاسخگویان دارای تحصیلات متوسطه و لیسانس هستند. توزیع میزان تحصیلات، مبین این واقعیت است که در مجموع عموم پاسخگویان دارای تحصیلات و نیمی از پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی هستند.

توزیع درآمد: میزان درآمد ماهانه نشان داده است تقریباً ۴۰ درصد پاسخگویان میزان درآمد ماهانه‌ای کمتر از ۲ میلیون تومان را به خود اختصاص داده‌اند این در حالی است که ۲ درصد پاسخگویان دارای درآمد ماهانه‌ای بالاتر از ۱۱ میلیون تومان می‌باشند. و به طور کلی نیز حدود ۹۰ درصد پاسخگویان دارای درآمد ماهانه‌ای کمتر از ۵ میلیون تومان می‌باشند.

توزیع فراوانی بر حسب سن: از تعداد نمونه آماری حداقل سن بین ۱۸ و حداکثر ۶۰ می‌باشد و میانگین سن پاسخگویان ۳۱ سال است.

توزیع فراوانی پاسخ‌های گویه‌ها و میانگین آن‌ها

جدول ۱: توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های گویه‌های متغیر رفتارهای زیست محیطی

میانگین	گزینه‌ها					گویه‌ها
	کاملاً موافق	موافق	تاحدودی	مخالف	کاملاً مخالف	
	۱	۲	۳	۴	۵	
فراوانی (درصد)						
۲/۳۱	۳۸/۵	۲۴/۴	۱۴/۱	۱۲/۴	۱۰/۳	من از ظروف یکبار مصرف استفاده می‌کنم.
۲/۸۹	۱۷/۹	۲۷/۱	۱۹/۷	۱۸/۵	۱۶/۸	من از ماشین شخصی هرروز استفاده می‌کنم.
۱/۸۱	۵۵/۶	۱۹/۷	۱۵/۳	۳/۲	۵/۳	نوع مصرف سوخت ماشین برایم مهم ست.

۱/۷۹	۳/۲	۶/۵	۵/۶	۳۵/۳	۴۹/۱	در مصرف آب احتیاط صرفه جویی می‌کنم
۳/۰۵	۲۱/۲	۱۵/۳	۲۷/۴	۱۹/۴	۱۶/۵	در کارهای نوشتاری از تایپ استفاده می‌کنم
۲/۶۰	۹/۹	۱۱/۵	۲۴/۷	۳۴/۶	۱۷/۷	زیاله‌ها را تفکیک و جداسازی می‌کنم.
۱/۵۶	۱/۲	۰/۴	۶/۲	۳۴/۶	۵۶/۱	زیاله‌ها را در خیابان رها نمی‌کنم.
۱/۸۵	۴/۵	۶/۶	۸/۶	۲۹/۲	۴۹/۴	در خانه چندین گل پرورش می‌دهم.
۴/۶۹	۷۸/۶	۱۵/۶	۳/۷	۱/۲	۰/۸	در کار درختکاری مشارکت می‌کنم.
۱/۳۲	۰/۸	۳/۷	۲/۵	۱۲/۸	۷۹/۸	مهم است که محیط زیست سالم باشد.
۲/۴۴	۱۰/۰	۱۴/۱	۱۶/۲	۲۸/۵	۳۰/۳	از کسی که به محیط زیست آسیب می‌رساند، برآشفته می‌شوم.
۱/۴۶	۲/۵	۲/۱	۳/۳	۳۳/۵	۶۷/۵	در روزهایی که هوا وارونه است از وسایل حمل و نقل عمومی استفاده می‌کنم.
۱/۸۴	۳/۵	۵/۰	۱۶/۸	۲۱/۵	۵۳/۲	وسایل حمل و نقل عمومی استفاده می‌کنم.
۱/۸۸	۶/۲	۹/۱	۵/۸	۲۲/۶	۵۳/۹	من در طبیعت برای روشن کردن آتش از شاخ و برگ درختان استفاده نمی‌کنم.
۱/۶۴	۰/۴	۳/۷	۶/۲	۳۷/۴	۴۹/۴	من در موقع گردش و تفریح روی زمین آتش روشن نمی‌کنم.
۲/۳۴	۴/۱	۱۷/۳	۱۱/۹	۴۰/۳	۲۴/۷	پسماندهای خشک و تر را از هم جدا می‌کنم.

جدول ۲: توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های گویه‌های متغیر سبک‌های زندگی؛ بُعد مصرف‌گرایی فرهنگی

میانگین	مقادیر گمشده	گزینه‌ها					گویه‌ها
		کاملاً مخالف	مخالف	تأخوری	موافق	کاملاً موافق	
		۵	۴	۳	۲	۱	
		فراوانی (درصد)					
۳/۳۹	۰/۳	۱۴/۱	۲۹/۴	۴۳/۵	۶/۸	۵/۹	مطالعه کتب (تاریخی، علمی، رمان و ...).
۱/۸۰	۰/۴	۴/۱	۳/۳	۱۱/۱	۳/۷	۴۹/۴	گوش دادن به موسیقی (فراغتی، آموزشی و ...).
۱/۶۶	۰	۴/۱	۲/۹	۲۰/۲	۰/۸	۷۲/۰	مطالعه سایت‌های اینترنتی (آموزشی پژوهشی، ...)
۱/۶۶	۰	۴/۱	۲/۹	۲۰/۲	۰/۸	۷۲/۰	رفتن به کلاس‌های (آموزشی، ادبی، فرهنگ ...).
۲/۸۱	۰/۴	۱۳/۶	۱۳/۲	۳۲/۱	۲/۶	۱۸/۱	تماشای کانال‌های ماهواره‌ای و حیات وحش.
۲/۸۴	۰/۳	۲۰/۹	۱۴/۴	۲۸/۲	۰/۹	۳۵/۳	انجام بازی‌های کامپیوتری و فراغت مجازی.
۲/۸۸	۰/۸	۱۸/۵	۱۱/۹	۲۷/۲	۲/۶	۱۸/۹	مطالعه روزنامه و رصد خبرهای روز.
۲/۶۷	۰	۴/۹	۱۶/۰	۴۲/۰	۱/۲	۲۱/۸	همیشه به هشدارهای زیست محیطی توجه می‌کنم.
۳/۳۹	۰/۳	۱۴/۱	۲۹/۴	۴۳/۵	۶/۸	۵/۹	با انتشار مطالبی در راستا با حفظ محیط زیست، قدمی در راه حمایت از طبیعت بردارم.

جداول بالا نشان می‌دهد که توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های گویه‌های بُعد مصرف‌گرایی فرهنگی در سطح متوسط ارزیابی شده است البته کمترین مقدار مصرف‌گرایی فرهنگی مربوط به دو گویه شماره یک که مربوط به مطالعه پاسخگویان می‌باشد و هم چنین گویه شماره ۹ که مربوط به انتشار مطالب محیط زیست می‌باشد.

جداول بالا نشان می‌دهد که بیشترین درصد فراوانی‌های پاسخ‌های گویه‌ها مربوط به گزینه‌های «کاملاً موافق» و «موافق» است. کمترین درصد فراوانی‌های پاسخ‌های گویه‌ها نیز مربوط به گزینه‌های «کاملاً مخالف» و «مخالف» است. نتایج توصیفی نشان دهنده آن هستند که بیشتر پاسخگویان، رفتارهای زیست محیطی را دارای اهمیت می‌دانند.

تحلیل دومتغیره و آزمون فرضیه‌های تحقیق در گام اول

به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق، هریک از متغیرهای مستقل به طور جداگانه با متغیر وابسته به صورت دو به دو مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفته‌اند. با توجه به اینکه متغیر وابسته و متغیرهای مستقل در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است (ساعی، ۱۳۷۷؛ دواس، ۱۳۸۱) در جدول زیر رابطه تمامی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته محاسبه و نشان داده شده است:

جدول ۳: رابطه‌ی بین متغیرهای مستقل و وابسته

رفتارهای زیست محیطی		متغیرها
سطح معناداری	r پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۶۱**	سبک زندگی: مصرف گرایی فرهنگی
۰/۰۰۰	۰/۵۷**	وضعیت اجتماعی - اقتصادی
۰/۰۰۰	۰/۷۲**	تحصیلات
۰/۰۰۰	۰/۳۱**	درآمد
۰/۰۳۱	-۰/۰۹*	سن

با توجه به جدول (۳) بین مصرف گرایی فرهنگی و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۶۱) می‌باشد که نمایانگر رابطه مستقیم و در حد قوی می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه میزان مصرف گرایی فرهنگی بیشتر شود، میزان رفتارهای زیست محیطی مطلوب افزایش می‌یابد.

همان گونه که در جدول (۳) نشان داده شده است بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۵۷) می‌باشد که نمایانگر رابطه مثبت و در حد قوی می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه میزان وضعیت اجتماعی - اقتصادی در سطح بالاتری باشد، میزان رفتارهای زیست محیطی مطلوب افزایش می‌یابد.

با توجه به جدول (۳) بین تحصیلات و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۷۲) می‌باشد که نمایانگر رابطه مثبت و کاملاً قوی می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه میزان تحصیلات پاسخگویان بالاتر باشد، میزان رفتارهای زیست محیطی مطلوب به شدت افزایش می‌یابد.

همان گونه که در جدول (۳) نشان داده شده است بین درآمد و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۳۱) می‌باشد که نمایانگر رابطه مثبت و در حد متوسط می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه میزان درآمد بالاتر باشد، رفتارهای زیست محیطی مطلوب نیز افزایش می‌یابد.

با توجه به جدول (۳) بین سن و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (-۰/۰۹) می‌باشد که نمایانگر رابطه معکوس و بسیار ضعیف می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه سن افزایش می‌یابد میزان رفتارهای زیست محیطی مطلوب در حد خیلی کم، کاهش می‌یابد و بالعکس.

همان گونه که در جدول (۳) نشان داده شده است بین جنس و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد جهت بررسی این رابطه با توجه به متغیرهای تحقیق، ابتدا برای تعیین وجود رابطه از آزمون کای اسکور دو متغیره و سپس برای تعیین شدت رابطه از ضریب همبستگی کرامرز وی (برای تعیین همبستگی بین یک متغیر رتبه‌ای و یک متغیر اسمی) استفاده شد.

جدول ۴: تعیین همبستگی بین جنس پاسخگویان و میزان رفتارهای زیست محیطی

مجموع	جنس		رفتارهای زیست محیطی مطلوب	
	زن	مرد		
4.5%	2.8%	6.1%	%	اصلاً
24.0%	26.6%	21.4%	%	کم
55.9%	55.0%	56.8%	%	متوسط
13.4%	14.5%	12.2%	%	زیاد
2.2%	1.0%	3.4%	%	کاملاً
100.0%	100.0%	100.0%	%	مجموع
.12 = V Cramers		.047 sig=	=4 df	X ² =9.63

با استناد به نتایج جدول فوق و همچنین مقدار χ^2 (۹/۶۳) رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر جنس و رفتارهای زیست محیطی مطلوب با احتمال ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ وجود دارد. با توجه به این نتیجه، فرض H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه تأیید و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه رد می شود. از سوی دیگر، مقدار ضریب همبستگی کرامرز وی (۰/۱۲) نیز مؤید همبستگی ضعیف دو متغیر جنس و رفتارهای زیست محیطی می باشد. و با استناد به نتیجه جدول فوق، زنان رفتارهای زیست محیطی مطلوبتری برخوردارند.

آزمون فرضیه‌های بنیادی پژوهش

در این پژوهش فرضیه‌های بنیادی بر پایه‌ی وجود یا عدم وجود رابطه‌ی «سبک زندگی» (متغیر مستقل) و «رفتارهای زیست محیطی» (متغیر وابسته) بنا شده‌اند. پیش‌تر در جداول (۳) و (۴) رابطه‌ی متغیرهای مستقل و رابطه‌ی آن‌ها با متغیر وابسته (رفتارهای زیست محیطی)، محاسبه و نشان داده شد بر این مبنا، نتایج فرضیات پژوهش به این شرح خواهد بود:

بین سبک زندگی مصرف‌گرای فرهنگی و رفتارهای زیست محیطی رابطه وجود دارد.

با توجه به نتایج جدول (۳) بین مصرف‌گرایی فرهنگی و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۶۱) می باشد که نمایانگر رابطه مستقیم و در حد قوی می باشد. با توجه به این نتیجه، فرض H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه تأیید و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه رد می شود.

با توجه به نتایج جدول (۳) بین سن و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (-۰/۰۹) می باشد که نمایانگر رابطه معکوس و بسیار ضعیف می باشد. با توجه به این نتیجه، فرض H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه تأیید و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه رد می شود.

با توجه به نتایج جدول (۳)، بین جنس و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد با توجه به این نتیجه، فرض H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه رد و در فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه تأیید می شود.

با استناد به نتایج جدول (۳) بین تحصیلات و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۷۲) می باشد که نمایانگر رابطه مثبت و کاملاً قوی می باشد. با توجه به این نتیجه، فرض H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه تأیید و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه رد می شود.

همان گونه که در جدول (۳) نشان داده شده است بین درآمد و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۳۱) می باشد که نمایانگر رابطه مثبت و در حد متوسط می باشد. با توجه به این نتیجه، فرض

H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه تأیید و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه رد می شود. بر مبنای نتایج جدول (۳) می توان گفت که بین وضعیت اجتماعی- اقتصادی و رفتارهای زیست محیطی رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان r پیرسون (۰/۵۷) می باشد که نمایانگر رابطه مثبت و در حد قوی می باشد. با توجه به این نتیجه، فرض H_1 مبنی بر معنی داری آماری این رابطه تأیید و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر عدم معنی داری آماری این رابطه رد می شود.

تحلیل و پردازش مدل از طریق رگرسیون چند گانه

در تحلیل رگرسیونی چند متغیره، سهم تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته بدون لحاظ کردن تقدم و تأخر در بین آنها مشخص می گردد. به همین جهت تمامی متغیرهای مستقل به روش «گام به گام» انتخاب شده و در یک دستور رگرسیونی برای دستیابی به معادله نهایی، مورد استفاده قرار گرفته اند. جدول (۴) مدل رگرسیونی چند متغیره را برای تبیین رفتارهای زیست محیطی نشان می دهد، همچنین جدول (۵) شاخص ها و آماره های تحلیل رگرسیونی را مشخص می کند:

جدول (۵): مدل رگرسیون چند گانه برای تبیین رفتارهای زیست محیطی

متغیرها (متغیرهایی که وارد معادله شده اند)	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد		سطح معنی داری
	B	خطای استاندارد	Beta	مقدار t	
عرض از مبدا (Constant)	50.504	2.755		18.335	.000
تحصیلات	.104	.027	.147	3.903	.000
وضعیت اجتماعی	.169	.027	.223	6.260	.000
مصرف گرای فرهنگی	.153	.036	.146	-4.260	.000
درآمد	-.114	.023	-.157	-4.980	.000

جدول ۶: شاخص ها و آماره های تحلیل رگرسیونی

ضریب همبستگی چند گانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین واقعی	خطای استاندارد
.678	.460	.451	10.30984

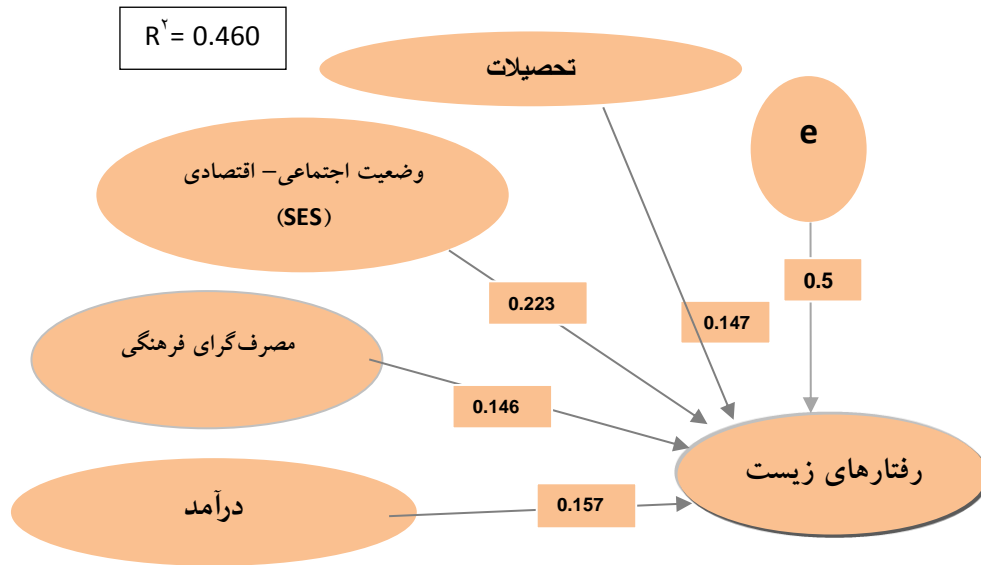
همانگونه که در جدول (۶) ملاحظه می شود، ضریب همبستگی چند گانه $M.R = 0.678$ ، ضریب تعیین $R^2 = 0.460$ مساوی $R^2 = 0.460$ می باشد و ضریب تعیین واقعی برابر 0.451 می باشد و بیانگر این مطلب است که تقریباً 46 درصد از واریانس و تغییرات رفتارهای زیست محیطی توسط متغیرهای موجود در معادله تبیین می شود. با توجه به اینکه در تحلیل رگرسیونی فوق از روش «گام به گام» استفاده شده است، ابتدا متغیری که بیشترین قدرت تبیین کنندگی را دارد وارد مدل رگرسیونی می شود و سپس بعد از این متغیر، متغیرهای دیگری که دارای بیشترین تأثیر بر روی متغیر وابسته باشند وارد مدل می شوند.

آماره های موجود در جدول (۵) گویای این واقعیت است که متغیر «تحصیلات» با بتای (0.147) بیشتر از همه متغیرهای مستقل دیگر بر رفتارهای زیست محیطی تأثیر می گذارد، جهت تأثیر این متغیر نیز مستقیم است و بیانگر این مطلب است که با افزایش میزان «تحصیلات»، رفتارهای زیست محیطی حمایتگر و مطلوب نیز افزایش پیدا می کند. بعد از متغیر «تحصیلات»، متغیر «وضعیت اجتماعی» با بتای (0.223) قرار گرفته است که دارای تاثیر مستقیم بر روی رفتارهای زیست محیطی است. سومین متغیر وارد شده

¹ Multiple Correlation R

² R Square

به مدل « مصرف‌گرای فرهنگی » است که دارای بتای (0.146) است چهارمین متغیر وارد شده «درآمد» است با بتای (0.157) است نشان از تاثیر مستقیم است.

نتیجه‌گیری

از زمانی که نگرانی در حال رشد در مورد محیط زیست به منزله مساله اجتماعی تبدیل شده است. پژوهش‌های زیادی در مورد عوامل اثرگذار بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان انجام گرفته است. و نتایج این پژوهش‌ها نشان داد که رفتار زیست محیطی شهروندان می‌تواند از عوامل زیادی متاثر شود. از این رو در این پژوهش نیز رابطه بین سبک زندگی شهروندان و رفتارهای زیست محیطی آنها در منطقه ۸ شهرداری تهران مورد بررسی قرار گرفت. برای دستیابی به اهداف پژوهش از روش میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است و طبق فرمول کوکران مقدار ۳۸۴ پرسشنامه با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای بین ساکنان این منطقه پخش گردید. و پس از جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. و با توجه به سطح اندازه‌گیری هر شاخص از آزمون‌های متفاوتی استفاده شده است. در مرحله اول برای بررسی میزان همبستگی متغیرهای زمینه‌ای همچون تحصیلات، درآمد، پایگاه اجتماعی و اقتصادی با متغیر وابسته (رفتار زیست محیطی) از آزمون پیرسون استفاده شد و معلوم گردید که متغیر تحصیلات با مقدار همبستگی ۰/۷۲ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ رابطه مثبت و قوی را با رفتار زیست محیطی دارد و در مراتب بعدی سبک زندگی به مقدار همبستگی ۰/۶۱ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و پایگاه اجتماعی و اقتصادی با سطح معنی‌داری ۰/۵۷ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و میزان درآمد با مقدار همبستگی ۰/۳۱ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ به ترتیب بالاترین تا پایین‌ترین میزان همبستگی را با رفتارهای زیست محیطی شهروندان در منطقه ۸ داشته‌اند. همچنین در مرحله بعدی برای بررسی متغیر جنسیت و رفتار زیست محیطی از آزمون ضریب همبستگی کرامز وی استفاده شده است و مطابق نتایج این آزمون گروه جنسی زنان رفتارهای زیست محیطی مطلوب‌تری را نسبت به گروه جنسی مردان دارند. و در مرحله آخر برای تفکیک سهم هریک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از مدل رگرسیون چندگانه استاندارد استفاده شده است. و نتایج این مدل نشان داد که متغیر «تحصیلات» با بتای (0.147) بیشتر از همه متغیرهای مستقل دیگر بر رفتارهای زیست محیطی تأثیر می‌گذارد، جهت تأثیر این متغیر نیز مستقیم است و بیانگر این مطلب است که با افزایش میزان «تحصیلات»، رفتارهای زیست محیطی حمایتگر و مطلوب نیز افزایش پیدا می‌کند. بعد از متغیر «تحصیلات»، متغیر «وضعیت اجتماعی» با بتای (0.223) قرار گرفته است که دارای تاثیر مستقیم بر روی رفتارهای زیست محیطی است. سومین متغیر وارد شده به مدل «مصرف‌گرای فرهنگی» است که دارای بتای (0.146) است چهارمین متغیر وارد شده «درآمد» است با بتای (0.157) است نشان از تاثیر مستقیم است. و در

آخر باید گفت که طبق اطلاعات به دست آمده حدود ۴۶ درصد از واریانس و تغییرات رفتارهای زیست‌محیطی توسط متغیرهای به کار رفته در این پژوهش اثبات شده‌اند و ۵۴ درصد دیگر توسط متغیرهایی است که خارج از حوزه این پژوهش بوده‌اند. در پایان میتوان گفت افراد بخشی از محیط زیست هستند. آینده به محیط سالم بستگی دارد. جدیت در رفتار زیست‌محیطی لازم است. محیط زیست سالم خواسته مردم است و مردم رأی دهنده آگاه در ایجاد محیطی سالمتر و موفقتر خواهند بود. هر چقدر افرادی که در یک جامعه و یا در یک محیط زندگی می‌کنند از لحاظ فرهنگی رشد بیشتری یافته باشند، میزان توجه به محیط زیست و حس مسئولیت نسبت به آن بیشتر خواهند بود.

منابع فارسی

۱. احمدی‌منش، حسین، (۱۳۹۱). «بررسی نسبت سبک زندگی و مصرف»، کتاب ماه علوم اجتماعی، اسفند ۱۳۹۱، شماره ۶۰، صص ۱۹-۲۴.
۲. بوردیو، پی‌یر (۱۳۹۰). تمایز: نقد اجتماعی و قضاوت‌های ذوقی. (ترجمه حسن چاوشیان)، تهران: نشر ثالث.
۳. بودریار، ژان. (۱۳۸۹). جامعه مصرفی (ترجمه پیروز ایزدی). تهران: نشر ثالث.
۴. بهار، مهری (۱۳۹۰)، مصرف و فرهنگ، تهران: نشر سمت، بهار، مهری (۱۳۹۲)، اصول و مبانی مطالعات فرهنگی، تهران: نشر سمت.
۵. جمشیدیها، غلامرضا و پرستش، شهرام (۱۳۸۶). دیالکتیک منش و میدان در نظریه عمل پی‌یر بوردیو. دوفصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی، ۳۰، ۳۲-۱.
۶. شوپره، کریستی‌بن و فونتن، اولیویه (۱۳۸۵). واژگان بوردیو. (ترجمه مرتضی کتبی)، تهران: نشر نی.
۷. فاضلی، محمد. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی مصرف موسیقی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۸. فاضلی، محمد، «تصویری از سبک زندگی فرهنگی جامعه دانشجویی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، بهار ۱۳۸۷، سال اول، شماره ۱، صص. ۱۹۸-۱۷.
۸. فاضلی، محمد (۱۳۸۲)، مصرف و سبک زندگی، قم: صبح صادق، چاپ اول.
۹. گیینز و بوریمر، جان (۱۳۸۴)، سیاست پست مدرنیته، (مترجم: منصور انصاری)، تهران: گام نو.
۱۰. گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۸). تجدد و تشخص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید (ترجمه ناصر موفقیان). تهران: انتشارات نی.
۱۱. گیینز، جان آر. بوریمر (۱۳۸۱)، سیاست پست مدرنیته: درآمدی بر فرهنگ و سیاست معاصر، ترجمه منصور انصاری، تهران: گام نو.
۱۲. مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۶)، «مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی»، تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۱.
۱۳. نخعی، آ. و ب. خیری (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر عوامل منتخب بر قصد خرید محصولات سبز، مدیریت بازرگانی، ش ۱۵، ۱۳۰-۱۰۶.
۱۴. نصیری، حسین. (۱۳۷۹) توسعه پایدار چشم انداز جهان سوم، تهران: انتشارات فرهنگ و اندیشه

15 Bourdieu, P (1984), Distinction, London: Routledge.

16 Bourdieu, P. (1984). Distinction. London: Routledge and Kegan Paul.

17 Carty, J.A. and Shrum, L.J. (1993), "A structural equation analysis of the relationships of personal values, attitudes and beliefs about recycling, and the recycling of solid waste products", Advances in Consumer Research, Vol. 20, pp. 641-6.

- 18 Farahmand, M.; Shokohifar, K.; Sayarkhalaj, H. (2014). "A study of social factor affecting environmental behavior of residents of the city of yazd". *Urban studies*. 10. pp. 1-23. [In Persian].
- 19 Katz-Gerro, T., Greenspan, I., Handy, F., Lee, H. Y., & Frey, A. (2015). "Environmental philanthropy and environmental behavior in five countries: Is there convergence among youth?", *voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(4), 1485-1509.
- 20 Mohaghegh, S. (2014). "Iranians twenty million tons of waste are produced annually".
- 21 Salehi, S.; Solaimani, K.; Pazokinejad, Z. (2015) "An Analysis of Responsible Environmental Attitude and Behavior of Students; A Case study: Students in Mazandaran Province Universities". *Journal of environmental researches*. 11. pp: 265- 276. [In Persian].
- 22 Schwartz, S.H. (1992), "Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries", *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 25, Academy Press, Toronto, pp. 1-64.
- 23 Schwartz, S.H. (1994), "Are there universal aspects in the structure and contents of human values?" *Journal of Social Issues*, Vol. 50 No. 4, pp. 19- 45.
- 24 Seyed Salehi, S., & Kazemi, M. (2015). The Influencing Factors on Consumer Choice Behavior Regarding Green Products Based on Theory of Consumption Values. *Journal of Marketing management*, No. 26, 75-92.
- 25 Miller, D (1995) , (ed) *Acknowledging consumption*, London: Routledge.
- 26 Walther, M. (2014). *Repatriation to france and germany: A comparative study based on Bourdieu's theory of practice (mir-edition)*. Berlin: Springer Fachmedien Wiesbaden.

Sociological study of the role and impact of cultural consumerism lifestyle on environmental behavior with a sustainable development approach: Case study: Citizens of Tehran metropolis

Farzaneh Farhadian Babadi¹

Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Ali Reza Mohseni Tabrizi²

Department of Sociology, University of Tehran, Tehran, Iran (corresponding author)

Mostafa Azkia³

Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract: *Environmental behaviors, due to biological crises as one of the factors, affect the environment and environmental behavior is influenced by the behavior of people in society. Therefore, it is important to study the lifestyle and how people in the community deal with sustainable development. As one of the leading theorists of lifestyle, Bourdieu presented the most coherent discussion of the concept of lifestyle and cultural consumption. Simmel was also the first modernist sociologist to realize the importance of consumption in the social construction of modern life, and he believed that when metropolises developed, social and psychological needs in individuals contributed to the spread of consumerism; Also, the theory of sustainable urban development raises the issues of preventing urban environmental pollution, supporting recycling and not supporting harmful development; Accordingly, the theoretical framework of the research is based on the mentioned theories. The statistical population of the study includes all residents of eight districts of Tehran who are between [18-60] years old. According to Cochran's formula, 385 people were obtained as a statistical sample, but due to the large population of the statistical population and taking into account the possible lost data, the sample size of 810 people was selected. This research has been done with a quantitative approach and with a survey method and it is a questionnaire collection tool. Findings show that there is a significant relationship between cultural consumerist lifestyle and environmental behavior. There is also a significant relationship between education, age, economic status and social status. But there is an inverse and negative relationship between gender and environmental behavior.*

Keywords: *lifestyle, cultural consumerism, environmental behavior, sustainable development.*

¹ Email: farhadian@yahoo.com

² Email: mohsenit@ut.ac.ir (Corresponding Author)

³ Email: azkia@yahoo